อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พันตำรวจตรี หลวงจงจิตรประกอบการ

(ทวีสุข พิศลยบุตร์)

ณ ฌาปนสถานกองทัพบกวัดโสมนัสวรมหาวิหาร

วันเสาร์ที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๐๘

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พันตำรวจตรี หลวงจงจิตรประกอบการ

(หวีสุข พิศลยบุตร์)

ณ ฌาปนสถานกองทัพบกวัดโสมนัสวรมหาวิหาร

วันเสาร์ที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๐๘

ขอขอบพระคุณ

บรรดา ลูกและญาติ ขอถือโอกาสในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.ต. หลวงจงจิตรประกอบการ นี้ ได้แสดงความขอบพระคุณอย่างยิ่ง แด่บรรดานายแพทย์และเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ที่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง ตั้งแต่ไปรับตัวคนไข้มาจากจังหวัดปทุมธานี และให้การรักษาพยาบาลด้วยความเอาใจใส่อย่างดีที่สุด แต่เพราะความทรุดโทรมด้วยกาลเวลาอันยาวนานของอายุขัยของคนไข้ จึงยากที่บำบัดให้ฟื้นขึ้นได้ จนกระทั่งนำศพไปส่งยังฌาปนสถานกองทัพบกวัดโสมนัสวรมหาวิหาร

และขอขอบพระคุณอย่างสูง แด่บรรดาทุกท่าน ที่กรุณาให้ความกรุณาไปร่วมในการบำเพ็ญกุศลศพ บรรจุศพและทำบุญ ๕๐ วัน ตลอดจนทุกท่าน ที่ได้ให้เกียรติมาในวันพระราชทานเพลิงนี้

อุทิศ

ท่านเจ้าพระคุณ พระมหาอุบล นนฺทโก ป.ธ. ๘ วัดบวรนิเวศวิหารได้กรุณามอบพระธรรมเทศนาเรื่องอัปปมาทธรรมกถา เพื่อพิมพ์แจกแด่ท่านผู้มีเกียรติที่มาในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจตรีหลวงจงจิตรประกอบการ

บรรดาผลบุญทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญกุศลทานทั้งหลายของลูกและญาติ และจากพระธรรมของสมเด็จพระพุทธองค์ ขอจงประสพแด่พันตำรวจตรี หลวงจงจิตรประกอบ-การ (ทวีสุข พิศลยบุตร์) ทุกประการ

พันตำรวจตรี หลวงจงจิตรประกอบการ (หวีสุข พิศลยบุตร์) บ.ม.

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ อายุ ๓๗ ปี

ชาตะ วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๙

มรณะ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๘

รวมอายุ ๘๙ ปี ๓ เดือน ๑๒ วัน

ประวัติ

พันตำรวจตรี หลวงจงจิตรประกอบการ (ทวีสุข พิศลยบุตร์) บ.ม.

ชาตะ วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๙

มรณะ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๘

อายุ ๘๙ ปี ๓ เดือน ๑๒ วัน

พันตำรวจตรี หลวงจงจิตรประกอบการ (ทวีสุข พิศลยบุตร์) บ.ม. เกิดที่ตำบลคลองอ่อนใจ อำเภอกระทุ่มแบน เมืองนครไชยศรี (จังหวัดนครปฐม ปัจจุบัน) บิดาชื่อเจ้าสัวพุก ซึ่งเป็นน้องชายของเจ้าสัวยิ้ม ซึ่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพิศลยสมบัติบริบูรณ์ ต้นตระกูลพิศลยบุตร์ มารดาชื่อสาย

ได้รับการศึกษา จากโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย สำเร็จ ได้รับประกาศนียบัตร์ ภาษาอังกฤษ ชั้น ๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑

การรับราชการ

๑	พฤศจิกายน	๒๔๔๑	เป็น	เสมียน กรมรถไฟหลวง กระทรวงโยธาธิการ
๑๐	มีนาคม	๒๔๔๔	เป็น	พนักงานแปล กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย
๑	พฤศจิกายน	๒๔๕๒	เป็น	นายเวร เจ้ากรมชั้นใน กรมตำรวจ
๓	มิถุนายน	๒๔๕๘	เป็น	นายเวร ทะเบียนพล กรมตำรวจ (จนครบเกษียณอายุราชการ)
๑	เมษายน	๒๔๗๕		ออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญในประเภทสูงอายุ

สัญญาบัตร์ยศ

๓	มิถุนายน	๒๔๕๘	เป็น	รองอำมาตย์โท
๓๑	มกราคม	๒๔๕๘	เป็น	ร้อยตำรวจโท
๒๐	สิงหาคม	๒๔๖๐	เป็น	ร้อยตำรวจเอก
๘	พฤศจิกายน	๒๔๗๑	เป็น	พันตำรวจตรี

บรรดาศักดิ์

๑๗	ธันวาคม	๒๔๕๘	เป็น	ขุนจงจิตรประกอบการ
๒๐	ธันวาคม	๒๔๖๓	เป็น	หลวงจงจิตรประกอบการ

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ เหรียญและเข็ม

๒ มกราคม	๒๔๖๑	ได้รับพระราชทาน		เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
	๒๔๕๑	,,	,,	เหรียญรัชมังคลาภิเศก
	๒๔๕๔	,,	,,	เหรียญบรมราชาภิเศก
	๒๔๕๔	,,	,,	เข็มอัยราพรต
	๒๔๖๑	,,	,,	เหรียญจักรมาลา
	๒๔๖๘	,,	,,	เหรียญบรมราชาภิเศก
	๒๔๗๕	,,	,,	เหรียญฉลองพระนคร

ได้ทำการสมรสกับ น.ส. ลำดวน บุตรีนายขุนทอง และนางนกยูง ที่จังหวัดปทุมธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ มีธิดาและบุตร คือ

นางสดับ สุวคนธ์

นางอรุณ สุขุมลจันทร์ และ

นายอุทัย พิศลยบุตร์

นางลำดวน จงจิตรประกอบการ ได้ถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

ต่อมา เมื่อออกจากราชการแล้ว ก็ได้ย้ายไปอยู่ยังจังหวัดปทุมธานี และมีธิดาและบุตรกับนางทองใบ คือ นางพิศมัย นายไพศาล และนายชาญณรงค์

สุขภาพของท่านดีตลอดมา จนอายุขัยล่วงเข้าวัยชราภาพมาก ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๘ จึงไม่สามารถจะไปไหนมาไหนได้ด้วยตนเอง และเมื่อหกล้มก็เจ็บที่สะโพกซ้าย จึงได้นำมาเข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ซึ่งได้รับความเอาใจใส่และช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากพันเอก ทิพย์ ผลโภค นายแพทย์หัวหน้าศัลยกรรม แต่เนื่องด้วยร่างกายของวัยชรา เป็นเหตุสุดวิสัยที่จะทำการบำบัดรักษาให้เป็นปกติได้ จึงถึงแก่กรรมด้วยความสงบ เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ เวลา ๒๓ นาฬิกา

นิพพาน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อท่านตายเราเรียกกันว่า เสด็จสู่พระปรินิพพาน รวมทั้งพระอรหันต์ทั้งหลายก็ได้ไปสู่นิพพานด้วย

สำหรับบุคคลอื่น เมื่อตาย ก็เรียกกันไปต่าง ๆ ตามยศถาบรรดาศักดิ์ ตามแต่จะบัญญัติศัพท์ขึ้นไว้ แม้จะเป็นพระสงฆ์ในพระบวรพุทธศาสนา ตายไป ก็ไม่ถึงขั้นที่จะเรียกได้ว่า ไปสู่นิพพานเลย

บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลายส่วนใหญ่ สิ้นหวังและหมดความหวังที่จะบรรลุถึงขั้นนิพพาน และส่วนใหญ่ก็ไม่เข้าใจว่าจะถึงนิพพานได้อย่างไร แม้ว่าจะเข้าวัดฟังเทศน์ บำเพ็ญบุญกุศลทานต่าง ๆ บวช ปฏิบัติธรรม ทั้งสมถะและวิปัสสนาต่าง ๆ ก็ตาม

นิพพาน แปลว่า ดับกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง ได้หมดสิ้น

พระบรมศาสดาของเราและบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านได้ถึงพระนิพพานตั้งแต่ท่านยังมีพระชนม์อยู่ บางทีก็เรียกกันว่าได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ก็คือบรรลุถึงพระนิพพาน หรือดับกิเลสได้หมดสิ้น ไม่มีกิเลสกลับเกิดขึ้นในจิตของท่านอีกนั่นเอง

ความหมดสิ้นแห่งกิเลส จึงเป็นจุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงนำมายื่นให้แก่บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ได้พบความสุขของชีวิต สมดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวไว้ว่า

จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา

เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้

อัปปมาทธรรมกถา

พระมหาอุบล นนฺทโก ป.ธ. ๘ วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดง ณ พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

เอวํ วิหารึ สโต อปฺปมตฺโต

ภิกฺขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานิ

ชาติชฺชรํ โสกปริทฺทวญฺจ

อิเธว วิทฺวา ปชเหยฺย ทุกฺขนฺติ ฯ

บัดนี้ จักแสดงอัปปมาทธรรมกถา พรรณนาศาสนธรรม ธรรม คือ คำสั่งสอน อันเกี่ยวด้วยเรื่องความไม่ประมาท ที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงไว้ เพื่อเพิ่มพูนสติ-ปัญญา และสัมมาปฏิบัติ แก่ท่านพุทธศาสนิกสาธุชน ผู้มีศรัทธาความเชื่อ ปสาทะความเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา โดยสมควรแก่เวลา

ด้วยว่า วันนี้ เป็นวันอาทิตย์ ท่านทั้งหลายได้สละเคหะสถาน และพักภาระกิจที่จะพึงทำประจำวัน หันเข้ามาวัดประชุมกันอยู่ในพระอุโบสถนี้ ด้วยมีจิตยินดีที่จะอบรมใจให้ผ่องใสสงบสุข ในเบื้องต้นได้ไหว้พระสวดมนต์กล่าวสรรเสริญพระคุณแห่งพระรัตนตรัย มีพระพุทธรัตนะเป็นต้น ต่อจากนั้น เพื่อให้กายและวาจาเรียบร้อยสะอาดดีขึ้น จึงได้สมาทานรักษาศีล และต่อจากนั้นอีก เพื่อจะให้เกิดความสว่าง กล่าวคือ ปัญญาปรากฏชัดขึ้น ณ ภายใน จึงได้ตั้งอกตั้งใจเงี่ยโสตสดับพระธรรมเทศนาต่อไปอีก ก็การที่ท่านพุทธบริษัทได้สนใจในเรื่องธรรมะ ปฏิบัติธรรมะดังกล่าวนี้ จัดเป็นความดีความชอบ ถูกต้องตามคลองธรรม ย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญ สมดังที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่า ธมฺมกาโม ภวํ โหติ *ผู้สนใจปฏิบัติธรรมะย่อมเป็นผู้เจริญ* ดังนี้, ซึ่งตรงกันข้ามกับคนที่ไม่สนใจ ไม่ปฏิบัติธรรมะ หรือ

เกลียดเบื่อหน่ายต่อธรรมะ ซึ่งต้องมีแต่ความเสื่อมเสียหายได้ ในพระบาลีว่า ธมฺมเทสี ปราภโว *ผู้เกลียดธรรมะ คือ ไม่สนใจ ไม่ปฏิบัติธรรมะ ย่อมเป็นผู้เสื่อม* ดังนี้ ก็แลเราท่าน ทั้งหลาย ไม่ต้องการความเสื่อม แต่ต้องการความเจริญ จึงได้หันเข้าสู่วัดปฏิบัติอยู่อย่างนี้ จึงเป็นอัน หวังได้ ซึ่งความสุข ความเจริญ ทั้งภายนอก และภายใน ทั้งได้ชื่อว่า ดำรงอยู่ในความไม่ ประมาทที่พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญ กล่าวคือ เมื่อมาคำนึงถึงชีวิตอัตตภาพตามสภาว-ธรรมว่า จำจะต้องเปลี่ยนแปรแตกดับไป เป็นธรรมดา ก็รีบมาบำเพ็ญบุญกุศล อันจะเป็น เสบียงเลี้ยงตน ทั้งในปัจจุบัน และ อนาคตไว้ให้เพียบพร้อมก่อนแต่จะล้มหายตายจากโลกนี้ไป ซึ่งจัดเข้าในความไม่ประมาท สมด้วยพระปัจฉิโมวาท ที่พระบรมศาสดาตรัสไว้ในสมัยประทับ เหนือพระแท่นอนุฏฐานไสยา ใกล้เวลาปรินิพพานว่า *สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไป ดับไปเป็น ธรรมดา ท่านทั้งหลายจงรีบทำประโยชน์ทั้งของตนและของคนอื่นให้ถึงพร้อม คือ ให้สำเร็จด้วยความ ไม่ประมาทเถิด* ดังนี้ เป็นอันว่าท่านทั้งหลายได้บูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยธรรมานุธรรม ปฏิบัติ ซึ่งจัดเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ผลแห่งการบูชาก็ย่อมตกอยู่แก่ท่านผู้ปฏิบัติเอง กล่าวคือ เป็นแนวทางที่จะนำปฏิบัติให้ประสบแต่ความสุขทั้งทางกายและทางใจ และหาก ปฏิบัติอยู่อย่างนี้เสมอไป ก็ย่อมจะบรรลุถึงความหมดทุกข์ได้ในที่สุด ตามนัยแห่งพระพุทธ-ภาษิตที่ยกขึ้นเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นนี้ว่า

เอวํ วิหารี สโต อปฺปมตฺโต เป็นอาทิ

ซึ่งแปลความว่า *ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร มีธรรมเป็นหลักอยู่อย่างนี้ คือ มีสติ ๑ เป็นผู้ไม่ประมาท ๑ เป็นผู้ละความถือมั่นว่า ของเราได้ประพฤติธรรมะอยู่ ๑ พึงเป็นผู้รู้ ละชาติ ชรา โสกะ ปริเทวะ และ ทุกข์ในโลกนี้ได้* ดังนี้ ฯ

ก็แลในพระพุทธภาษิตนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงถึง เรื่อง ความไม่ประมาท แต่ทรงแขวงอริยสัจจธรรมไว้ครบทั้ง ๔ คือ ชาติ ชรา โสกะ ปริเทวะ และทุกขะ จัดเป็น ทุกขสัจจ์, ความยึดถือว่าเป็นของเรา จัดเป็นสมุทัยสัจจ์, การกำหนดรู้ และการละชาติ ชรา เป็นต้นเสียได้ จัดเป็นนิโรธสัจจ์, สติ ๑ ความไม่ประมาท ๑ การละความยึดถือ ๑ ทั้ง ๓ อย่างนี้จัดเป็นมรรคสัจจ์ ซึ่งมีอรรถาธิบายดังต่อไปนี้:–

เป็นความจริงที่สุด บรรดามนุษย์และสัตว์ที่อุบัติมาในโลกนี้ ล้วนตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ คือ ทุกข์เพราะเกิด ทุกข์เพราะแก่ ทุกข์เพราะโศก ทุกข์เพราะปริเทวนาการ ทุกข์เพราะทนทานได้ยาก ลำบากกายไม่สบายใจ และทุกข์อื่น ๆ อีกมากมาย แต่คนเราทั้งหลายส่วนมากมักตกอยู่ภายใต้อวิชชา ถูกอวิชชาความไม่รู้แจ้งครอบคลุมไว้ คล้ายกับตัวสัตว์เล็ก ๆ ที่อยู่ภายใต้กระลาครอบฉะนั้น ย่อมไม่เห็นแสงสว่างอันแท้จริง จึงสำคัญผิดวิปลาศคลาดเคลื่อนจากความจริง เช่น เห็นความเกิดว่าเป็นสุข จึงยินดีพอใจในเรื่องความเกิดเป็นต้น ฉะนั้น จักแสดงให้เห็นทุกข์ทั้ง ๕ ในพระคาถานี้เสียก่อน

ประการแรก ทุกข์เพราะเกิด นั้น ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า สัตว์เมื่อเกิดในท้องมารดา มิใช่เหมือนเกิดในดอกบัวอันหอมระรื่น โดยที่แท้เกิดในท้องอันแสนจะคับแคบมืดมิด อบอวนไปด้วยกลิ่นซากศพนานาชนิด มีกลิ่นเหม็นอย่างร้ายกาจ อาจเปรียบกันได้คล้ายกะตัวหนอนที่เกิดในบ่อน้ำครำอันเต็มไปด้วยปลาเน่าและข้าวบูด อึดอัดอยู่ ร้อนระอุอยู่อย่างกะห่อหมกสุก ถูกนึ่งอยู่อย่างกะก้อนแป้ง ไม่ได้เหยียดแข้งเหยียดแขนเลย คุดคู้อยู่ถึง ๙ เดือน หรือ ๑๐ เดือน กว่าจะได้เคลื่อนคลอดออกมาต้องเสวยทุกข์อย่างเหลือล้นในระยะที่อยู่ในครรภ์นั้น หากว่ามารดาพลาดลื่น ลุก นั่ง ยืน เดิน โดยผลุนผลัน ตนต้องเสวยทุกข์เหลือประมาณ หากมารดากลืนอาหารเผ็ดจัด ร้อนจัด ตนต้องรู้สึกเจ็บแสบเหมือนถูกราดด้วยน้ำกรดเป็นต้น อนึ่ง ในเวลาถูกลมกัมมชวาตพัดผันให้หันลงสู่ช่องกำเนิด ก็ยิ่งน่าพรั่นพรึงประหนึ่งตกเหวชัน ครั้นถูกดึงออกจากช่องกำเนิดอันแสนจะคับแคบ ก็เหมือนแบบสัตว์นรก ถูกภูเขากระทบกันบีบคั้นให้แหลกฉะนั้น อันนี้จัดเป็นชาติทุกขา ทุกข์เพราะเกิดด้วยประการฉะนี้ ๆ

ประการที่ ๒ ทุกข์เพราะแก่ นั้น ท่านอธิบายว่าความแก่มีสองอย่าง คือ ปฏิจฉันน-ชรา ความแก่โดยปกปิด ความแก่ชนิดนี้รู้ได้ยาก คนส่วนมากไม่รู้สึกว่าเป็นทุกข์ กลับเข้าใจว่าเป็นสุขเสียอีก เพราะเป็นส่วนความแก่ขึ้น เจริญขึ้น ทุกสิ่งทุกส่วนในร่างกายขยายเติบโตขึ้น ตลอดถึงสติปัญญา และความสามารถแก่กล้ายิ่งขึ้น จึงเป็นที่ตั้งแห่งความลุ่มหลงมัวเมานี้ประการหนึ่ง อัปปฏิจฉันนชรา ความแก่โดยไม่ปกปิด ความแก่ชนิดนี้รู้ได้ง่าย คนทั้งหลายจึงรู้สึกว่าเป็นทุกข์ เพราะเป็นส่วนความแก่ลง เช่น ผมหงอก ฟันโยก หูตึง ตาฟาง

เอ็นสะพรั่ง หนังเหี่ยว นี้ประการหนึ่ง, ท่านหมายเอาความแก่ประการหลังนี้แหละ จึงกล่าวเป็นคาถาไว้ว่า องฺคานํ สิถิลภาวา อินฺทฺริยานํ วิการโต เป็นอาทิ ซึ่งแปลว่า *เพราะเหตุที่อวัยวะหย่อนยาน เพราะวิการแห่งอินทรีย์ เพราะบั่นปี่แห่งความเป็นหนุ่มสาว เพราะเข้าไปบั่นทอนกำลัง เพราะสติสตังไม่อยู่กะตัว เพราะลูก–เมีย–ผัว ไม่แยแส เพราะอ่อนแอไปทุกอย่าง สัตว์จึงไม่ว่างจากทุกข์* อันนี้จัดเป็น ชราทุกขา ทุกข์เพราะแก่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ประการที่ ๓ ทุกข์เพราะโศกนั้น อธิบายว่า ชื่อว่าความโศก ได้แก่ความร้อนใจแห่งบุคคลผู้ประสบความวอดวายที่เกิดขึ้นแก่หมู่ญาติ เช่น บิดามารดาเป็นต้น ตลอดจนถึงบุตร ภรรยา – สามี และพี่ ๆ น้อง ๆ ต้องประสบชะตากรรม ถูกกระหน่ำเบียดเบียน ถึงกับฉิบหายวายวอด ตนต้องพลอยแห้งใจไปตามด้วย หรือตนเองเกิดความรุ่มร้อนด้วยแรงราคะโทสะ ก็ย่อมเกิดความแห้งเผ่าเร่าร้อนอยู่ ณ ภายใน ดุจลูกศรกำซาบด้วยยาพิษเสียบติดอยู่ที่หัวใจ และประดุจหอกติดไฟลุกโชนยอกเผาใจให้แห้ง แห้งจนเหมือนแกลบ ฉะนั้น อันนี้จัดเป็นโสกทุกขะ ทุกข์เพราะโศก ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ประการที่ ๔ ทุกข์เพราะเพ้อนั้น อธิบายว่า ชื่อว่าความเพ้อ ได้แก่การบ่นเพ้อรำพัน แห่งบุคคลผู้ประสบทุกข์เพราะความวอดวายแห่งหมู่ญาติดังกล่าวแล้วในเรื่องความโศก ต่างกันแต่ในความโศกนั้นเป็นแต่เพียงความแห้งใจร้อนเผ่าอยู่ ณ ภายใน ส่วนในเรื่องความเพ้อนี้ ถึงกับออกปากเพ้อรำพันสรรกล่าวถึงคุณของคนที่ตนรัก และแช่งชักปรักปรำถึงโทษของคนที่ตนเกลียด คือ ผู้ที่ก่อความฉิบหายให้แก่ญาติของตน พร้อมทั้งร้องไห้กลิ้งเกลือกไปมา จึงต้องประสบทุกข์มากมายเหลือประมาณ อันบันดาลให้แผดเผาปากคอพื้นเพดานจนเหือดแห้งเหลือทน เหตุนั้น สมเด็จพระทศพล จึงตรัสว่า ปริเทวทุกขะ ทุกข์เพราะเพ้อด้วยประการฉะนี้ ฯ

ประการที่ ๕ ทุกข์เพราะทุกข์นั้น อธิบายว่าความทนอยู่ได้ยาก หรือทนอยู่ไม่ได้จัดเป็นความทุกข์ ความไม่สบายกายก็ตาม ความไม่สบายใจก็ตาม เกิดขึ้นก็เพราะความทุกข์ดังกล่าวนี้เอง ฉะนั้นความทุกข์นี้จึงแยกเป็น ๒ คือ ทุกข์กาย ๑ ทุกข์ใจ ๑ ก็แล *ทุกข์กาย* นั้น มีการเบียดเบียนกายเป็นลักษณะ เช่นเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยบ้าง การถูก

ประหัตประหารบ้างเป็นต้น ชื่อว่าทุกข์กายเพราะทนได้ยากหรือทนไม่ได้และเพราะนำทุกข์ทางใจมาให้ด้วย *ทุกข์ใจนั้น* มีการบีบคั้นใจเป็นลักษณะ มีการพิฆาตใจเป็นรส มีเจ็บใจปวดหัวใจเป็นเครื่องปรากฏ ชื่อว่าทุกข์ใจเพราะทนได้ยากหรือทนอยู่ไม่ได้ และเพราะนำทุกข์ทางกายมาให้ด้วย จริงอย่างนั้น คนทุกข์ใจขนาดหนัก ย่อมสยายผมร้องไห้ตีอกชกหัวก็มี กินยาพิษ ผูกคอตาย กระโดดตึกตาย ยิงตัวตายก็มี ดังที่เราได้ทราบข่าวอยู่แทบทุกวัน อันนี้จัดเป็นทุกฺขทุกฺข ทุกข์เพราะทุกข์ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

รวมทุกข์ทั้ง ๕ ประการที่แสดงมานี้ เป็นแต่ตัวอย่างทุกข์ที่ทรงยกขึ้นไว้ในพระคาถานิกเขปบทเบื้องต้นเท่านั้น แต่ความจริงคำว่าทุกข์นั้นหมายถึงทุกข์อื่น ๆ อีกที่มีอยู่ในโลกตามที่เรารู้สึกกันอยู่ ทุกข์ทั้งหลาย ย่อมกระหน่ำลงแก่สัตว์ผู้เกิดมาต่างกัน แต่ว่าหนักหรือเบาเท่านั้น ตราบใดสัตว์ยังมิได้สดับธรรมะ มิได้ตรัสรู้ธรรมะเครื่องหลุดพ้น ก็จำต้องทนทุกข์อยู่ร่ำไป ฯ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงทุกขสัจจ์ไว้ดังนี้แล้วจึงทรงแสดงสมุทัยสัจจ์ไว้ในพระคาถานี้ด้วยพระคำรัสว่า **มมายิตานิ** แปลว่า "*การยึดถือว่าเป็นของเรา*" ดังนี้ ที่ว่าการยึดถือ เป็นสมุทัยสัจจ์นั้น เพราะเทียบกับหลักปัจจยาการว่าความเกิดความแก่เป็นต้นมีเพราะภพเป็นปัจจัย ภพมีเพราะอุปาทานการยึดถือเป็นปัจจัย และอุปาทานมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัยก็ตัณหาเป็นตัวสมุทัยสัจจ์โดยตรง การยึดถือที่เกิดเพราะตัณหาก็พลอยเป็นสมุทัยสัจจ์ไปด้วย.

ก็แล *การยึดถือ*นั้น เมื่อเกิด ย่อมเกิดที่ ธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๖ ซึ่งรวมเป็นรูปเป็นนาม ที่เรียกโดยสมมติว่าสัตว์ เรียกโดยปรมัตถ์ว่าสังขารนี้เอง. ความจริง สัตว์หรือสังขารนี้ ได้แก่ธาตุ ๔ ประชุมกันเข้า ธรรมดาตกแต่งให้เป็นเมืองกระดูก เพราะใช้กระดูกกว่า ๓๐๐ ท่อนเป็นโครงร่าง เอาเส้นเอ็น ๙๐๐ เส้นผูกมัด ใช้ชิ้นเนื้อประมาณ ๙๐๐ ชิ้นคลุกเคล้าเข้ากับเลือดแล้วฉาบทาไว้ใช้หนังสดบาง ๆ หุ้มห่อพอไม่ให้เลือดไหลเปรอะ มีประตูใหญ่ ๆ ไว้ ๙ ช่อง มีของปฏิกูลไหลเข้าไหลออกเป็นนิตย์เป็นที่ตั้งลงแห่งความแก่และความตาย แต่บุคคลทั้งหลายไม่ทันพิจารณา จึงเกิดสมมติบัญญัติว่าสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา และเพราะไม่รู้เท่าสภาวะ จึงเกิดทิฏฐิมานะถือตัวถือตน และมักจะลบหลู่คุณคน ดังพระนิพนธ์พุทธภาษิต ในพระธรรมบทขุททกนิกายว่า

อฏฺฐีนํ นครํ กตํ มํสโลหิตเลปนํ
ยตฺถ ชรา จ มจฺจุ จ มาโน มกฺโข จ โอหิโต.

แปลความว่า *ร่างกายนี้ อันกรรมจัดสรรให้เป็นเมืองกระดูก มีเนื้อเลือดเป็นเครื่องฉาบทา เป็นที่ตั้งลงแห่งความแก่ความตาย ความถือตัวถือตน และความลบหลู่คุณของคนผู้มีคุณแก่ตน* ดังนี้. และท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า

ทุคฺคนฺโธ อสุจิ กาโย กุณโป อุกฺกรูปโม
นินฺทิโต จกฺขุภูเตหิ กาโย พาลาภินนฺทิโต.

แปลความว่า *ร่างกายนี้ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น เป็นประดุจซากศพและเปรียบเหมือนหลุมคูถ อันบัณฑิตผู้มีปัญญาจักษุติเตียนยิ่งนัก แต่คนโง่ ๆ กลับรักใคร่ชื่นชมเสียเหลือเกิน* ดังนี้. เพราะฉะนั้นพึงทราบว่าอัตตภาพคือร่างกายนี้แหละเป็นที่เกิดขึ้นและตั้งอยู่แห่งความยึดถือว่าเป็นเรา เป็นของเรา, ความยึดถือจะเกิดก็เกิดที่กายนี้ จะดับก็ดับที่กายนี้ ฯ

ครั้นทรงแสดงสมุทัยสัจจ์ดังนี้แล้ว จึงทรงแสดงมัคคสัจจ์ คือทางปฏิบัติเพื่อละอุปาทานนั้น ด้วยพระดำรัสว่า สโต เป็นผู้มีสติ อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาท **จรํ หิตฺรา มมายิตานิ** เป็นผู้ละความยึดถือว่าของเรา ประพฤติธรรมอยู่ดังนี้. ฉะนั้นจะได้อธิบายปฏิปทา ๓ อย่างคือ สติ ๑ ความไม่ประมาท ๑ การเสียสละ ๑ โดยอนุโลมตามมัคคสัจจ์ต่อไป:–

คำว่า สโต ผู้มีสติ คือผู้มีสติไพบูลย์ หรือสมบูรณ์ ธรรมชาติเป็นเครื่องระลึกได้หรือเป็นเพียงความระลึกได้ เช่นระลึกถึงการที่ได้ทำคำที่ได้พูดสิ่งที่เคยคิดแล้วแม้นานได้ ชื่อว่าสติ. **สา จ อปิลาปนลกฺขณา** ก็สตินั้นมีความไม่เลอะเลือนเป็นลักษณะ คือก่อนจะทำจะพูดจะคิดก็ระลึกได้ล่วงหน้า ไม่ให้การกระทำ นั้น ๆ ผิดพลาดเลอะเลือน. ว่าโดยอรรถได้แก่การหน่วง คือเหนี่ยวรั้งคุมจิตไว้มิให้ฟุ้งซ่าน นี้จัดเป็นอาการของสติ ก็สตินั้นบัณฑิตยกย่องว่าเป็นธรรมอย่างยอดยิ่ง เป็นสิ่งที่ต้องใช้อยู่ในที่ทุกสถานในกาลเป็นนิตย์ ดังพระพุทธภาษิตว่า **สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา** *สติจำปรารถนาในที่ทั้งปวง* หมายความว่าไม่เฉพาะในที่ไหนในกาลไร หากบุคคลปราศจากสติเสียแล้ว ย่อมทำงานพลั้งพลาดเสียหาย ทั้งฝ่ายคดีโลกและคดีธรรม. ฝ่ายผู้สมบูรณ์ด้วยสติ จะรักษาหน้าที่ใด ๆ ก็มิพลาดพลั้ง เพราะสติมีกำลังในการประกอบกิจ จึงมีพระพุทธภาษิตเตือนว่า **รกฺขมาโน สโต รกฺเข** *ผู้จะรักษาหน้าที่พึงมี*

สติรักษา ดังนี้. ตัวอย่างในทางคดีโลกได้แก่การรักษาทรัพย์สมบัติและราชการงานเมือง ในทางคดีธรรม ได้แก่ให้มีสติช่วยรักษากายวาจามารยาท อันเป็นบาทที่รองของศีล ช่วยรักษาจิตให้สงบให้ปราศจากความเข้าใจผิด อันเป็นที่รองของสมถและวิปัสสนา. สตินี้ที่จำแนกตามหมวดธรรม เป็นสติปัฏฐาน ๔ บ้างอนุสสติ ๑๐ บ้าง เมื่อย่นเข้าคงเป็น ๒ คือ สติที่ยึดเหนี่ยวอารมณ์กัมมัฏฐาน ๔๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนจิตสงบก็ได้ประสบสันติสุขจัดเป็นสมถภาวนาประการ ๑ ส่วนสติเป็นไปในฝ่ายวิปัสสนาปัญญา กล่าวคือสติปัฏฐานสี่เป็นสติสัมปยุตด้วยปัญญา พิจารณากายเวทนาจิต และธรรมให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงสักว่ากาย เวทนา จิต และธรรมเท่านั้น มิใช่สัตว์บุคคล ตัวตนเราเขา อาจถอนความเข้าใจผิดวิปลาศเสียได้ อำนวยให้ผู้รู้ผู้เห็นเช่นนั้นเป็นตาทีบุคคล คือเป็นผู้คงที่ หรือเป็นอเนญชปฺปตฺโต ผู้ถึงความไม่หวั่นไหวในอารมณ์ที่ผ่านมาถึง ทั้งหยั่งทราบถึงคติของธรรมดาไม่ฝ่าฝืนคติธรรมดา อันจัดเป็นวิปัสสนาภาวนาประการ ๑ คุณคือสติทั้ง ๒ ประการนี้ย่อมบันดาลให้ผู้มีสติประสบความสุขตลอดกาลเป็นนิตย์ ดังพระพุทธภาษิตว่า **สติมา สุขเมธติ** *ผู้มีสติ ย่อมอยู่เป็นสุข* ดังนี้ ฯ

ก็แลบุคคลผู้มีสติดังกล่าวมานั้น จำต้องมีธรรมะอีกประการหนึ่ง คือความไม่ประมาทแท้จริง *สติ* กับ *ความไม่ประมาท* มีลักษณะคล้ายกัน แปลกแต่สติเป็นเพียงเครื่องระลึกได้ถูกต้องตามเป็นจริง ส่วนความไม่ประมาทนี้ได้แก่ความมีสติควบคุมใจอยู่เสมอ ไม่ให้เผลอมัวเมาในอารมณ์อันเป็นข้าศึกต่อกุศลเป็นลักษณะ ช่วยกระตุ้นเตือนไม่ให้บุคคลเลินเล่อเผลอตัวมัวเมาในวัยในความไม่มีโรค และในชีวิต. ด้วยเตือนจิตให้คิดว่าจักต้องตายเป็นแน่แท้ ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยสาว หรือวัยใด เมื่อถึงคราวจะตายก็ตายได้ทั้งนั้น แม้ไม่มีโรคใด ๆ ก็ตายได้ ตัวอย่างมีดังไป เช่นถูกฆ่าตาย รถชนตาย ตกน้ำตาย นอนหลับไม่ตื่นก็ตายเป็นต้น เมื่อบุคคลไม่ประมาทในวัยในความไม่มีโรค และในชีวิตดังกล่าว ก็เป็นมูลเค้าให้รีบบำเพ็ญประโยชน์ในปัจจุบันอันมีอุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นอันเป็นเหตุให้อยู่เย็นเป็นสุขในปัจจุบันชาติเป็นต้น, ทั้งอาจบำเพ็ญให้เกิดสัทธาสัมปทาเป็นต้น อันจะให้เกิดผลในกาลข้างหน้า. ตกลงว่าผู้ไม่ประมาท จะอยู่ในโลกนี้ก็มีแต่ความสมบูรณ์พูนสุข ไม่ตกต่ำ ยามจะตายก็หายใจคล่อง เพราะไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง โดยที่ได้จัดทำกิจที่ควรทำในชาตินี้ไว้เสร็จแล้ว จะไปสู่ปรโลกก็ย่อมบรรเทิงใจ. ใช่แต่เท่านั้น ผู้ไม่ประมาท

อาจจะบรรลุถึงพระนิพพานอีกก็ได้, เพราะหมั่นพิจารณารูปธรรม นามธรรมให้เห็นว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา บรรเทาความยึดมั่นในรูปในนาม ยังความสลดให้เกิดขึ้นในจิต เมื่อทำจิตให้สลดได้ แม้ชั่วขณะไก่ปรบปีกทีหนึ่งก็ชื่อว่ายินดีในพระนิพพาน ดำรงอยู่ใกล้พระนิพพานโดยแท้ สมด้วยกระแสพุทธภาษิตว่า **อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ** *ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร ยินดีในความไม่ประมาท* **อภพฺโพ ปริหานาย** *เป็นผู้ไม่พอเพื่อจะเสื่อมเสีย* **นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก** *ชื่อว่าดำรงอยู่ ใกล้พระนิพพานโดยแท้* ดังนี้. ตกลงว่า ความไม่ประมาทที่พระบรมศาสดาทรงยกขึ้นแสดงด้วยศัพท์ว่า **อปฺปมตฺโต** นั้น ย่อมเป็นมรรคาให้บรรลุประโยชน์ ๓ ส่วนคือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในอนาคต ๑ และประโยชน์อย่างยิ่ง กล่าวคือพระนิพาน อันเป็นสถานดับทุกข์ทั้งมวล ๑ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อนึ่ง ผู้ประกอบด้วยสติและมีความไม่ประมาทดั่งแสดงมานั้น ถ้ายังมีความยึดมั่นไม่ปล่อยวาง ก็ยังชื่อว่าประมาทอยู่นั่นเอง ไม่อาจพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ฉะนั้นจึงตรัสการเสียสละไว้อีกว่า **จรํ หิตฺวา มมายิตานิ** *ประพฤติละความยึดถือว่าของเราเสีย* ดังนี้, ข้อนี้บ่งชัดอยู่แล้วว่าการละคือการตัดออกจากความเป็นกรรมสิทธิ์ของตน เป็นการแสดงออกซึ่งอัธยาศัยอันกว้างขวาง ตัวอย่างพระมหาบุรุษบรมโพธิสัตว์ กว่าจะได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ต้องผ่านการเสียสละตั้งแต่ข้าวของทองเงิน ตลอดจนถึงพระโอรสพระธิดา และพระชายา เช่นพระชาลี พระกัณหา และพระมัทรี บางทีถึงกับเสียสละอวัยวะ กล่าวคือทรงควักดวงพระเนตร และล้วงเอาดวงหทัยออกบริจาคเป็นทาน แม้ชีวิตก็สละเป็นทานได้ตั้งหลายชาติ มาในชาติที่สุดก็ได้ทรงเสียสละพระราชสมบัติพร้อมทั้งพระราหุลปิโยรส และพระพิมพาพระชายายอดรักจึงได้ตรัสรู้ นั่นแสดงให้เห็นว่าการจะพ้นจากทุกข์ได้ ก็ต้องมีการสละเสียก่อน ฉะนั้นท่านจึงสอนให้ละกิเลศคือความยึดถือหรือความตระหนี่เสียก่อน คนที่สละกิเลศคือความยึดถือหรือความตระหนี่ยังไม่ได้ ก็ไม่อาจให้อะไรแก่ใครได้เลย เช่นเศรษฐีขี้เหนียวจัดเป็นห่วงสมบัติเกินไป ไม่ยอมให้อะไรแก่ใคร ๆ เลย แม้แต่กับลูกเมียของตนก็ไม่ยอมให้ง่าย ๆ คนทั้งหลายจึงขนานนามใหม่ให้อย่างไพเราะว่า **อทินนปุพพกะเศรษฐี** *''เศรษฐีผู้ไม่เคยให้ของ''* ส่วนคนที่สละกิเลศได้น้อย ก็สละสิ่งของได้น้อย คนที่สละกิเลศได้มาก ก็สละสิ่งของได้มากขึ้นไป เฉพาะคนสละกิเลศได้หมด ก็สละสิ่งของได้หมด ไม่มีอะไรเหลือไว้เพื่อประโยชน์แก่ตนเลย ตัวอย่างพระอรหันต์ทั้งหลาย

ฉะนั้น เมื่อเราต้องการละชาติ ชรา และทุกข์นานาประการ จำต้องยอมสละความยึดมั่นในสุขส่วนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นเหยื่อเครื่องยั่วยวนใจในโลกเสียให้หมด จนกระทั่งไม่ยึดถือในร่างกายอันมีประการดังกล่าวแล้ว เมื่อไม่ยึดถือ นั่นคือความที่จิตวิมุตติหลุดพ้นจากรูปจากนาม พ้นจากความยึดถือว่าเราว่าของเรา ครั้นพ้นแล้ว ญาณตัวรู้หรือผู้รู้ก็เกิดมีขึ้น และญาณที่เกิดมีขึ้นในที่สุดแห่งการยึดมั่นนั้นจัดเป็น นิโรธสัจจ์ สัจจธรรมเป็นที่ดับสนิทแห่งทุกข์ มีชาติชราเป็นต้น แต่ในพระคาถาเบื้องต้นทรงแสดงเป็นบุคคลว่า วิทฺวา ผู้รู้ดังนี้ เป็นอันว่า พระคาถาเบื้องต้นนี้ทรงแสดงสัจจธรรมทั้งสี่ไว้โดยสมบูรณ์

รวมความว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณอันยอดเยี่ยม ได้ทรงแสดงพระคาถาเบื้องต้นนี้ไว้ ก็เพื่อทรงสรรเสริญคุณแห่งอัปปมาทธรรมว่า เป็นเหตุให้บรรลุผลที่พึงปรารถนาทั้งอย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างสูงสุดได้ เพราะทรงประมวลสัจจธรรมทั้ง ๔ ไว้โดยครบถ้วน กล่าวคือ ทรงแสดงทุกขสัจจ์ สมุทัยสัจจ์ นิโรธสัจจ์ และมรรคสัจจ์ไว้โดยทำนองบุคคลาธิฏฐาน อันมีใจความว่า ผู้มีความไม่ประมาท จะกระทำกิจการอันใดก็เต็มไปด้วยความระมัดระวัง ไม่พลั้งพลาดเสียหาย ทั้งฝ่ายคดีโลก คดีธรรม ย่อมได้ประสบความสุข บริหารตนให้พ้นจากทุกข์ในทางโลก มีความอดอยากยากจนเป็นต้น เมื่อปรารถนาผล คือ ความสุข ในทางธรรม ก็ยอมสละสุข ส่วนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นโลกียวิสัย ไม่ยึดมั่นถือมั่นทรัพย์สินสมบัตินั้น ๆ ว่าเป็นของเรา ตลอดจนถึงละความถือมั่นในสัตว์สังขารทั้งภายใน คือตัวเราเอง ทั้งภายนอก คือผู้อื่นว่าเป็นเราเป็นของเรา โดยความก็คือสละกิเลสมีราคะ หรือโลภะ โทสะ โมหะเป็นต้น ได้สิ้นเชิงนั่นเอง จึงได้กลายเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงในคติธรรมดา ก็เป็นอันละชาติ คือความเกิดในภพต่อไปเสียได้ หมายความว่าหมดความหมุนเวียนไม่ต้องเกิดต่อไป เมื่อไม่เกิดก็เป็นอันละความแก่ ความโศก ความบ่นเพ้อ และความทุกข์มีประการต่าง ๆ บรรดามีในโลกได้โดยประการทั้งปวงเป็นอย่างดี จึงสมด้วยพระพุทธานุสาสนีที่ยกขึ้นเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นนั้นว่า เอวํ วิหารี สโต อปฺปมตฺโต เป็นอาทิ ซึ่งมีอรรถาธิบายดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้ ฯ

ผู้ทำลาย

ในตัวของคน ๆ หนึ่ง ย่อมมีทั้งผู้สร้างทั้งผู้ทำลายอยู่ร่วมกัน ยามใดที่จิตใจเป็นปกติย่อมทำหน้าที่เป็นผู้สร้าง คือสร้างสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนสร้างคุณงามความดีต่าง ๆ จนเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ และมีผู้สรรเสริญทั่วไป แต่ยามใดจิตใจไม่เป็นปกติ เช่นกระทบอารมณ์อันไม่เป็นที่พอใจ จนเกิดความโกรธ เกลียดขึ้น ยามนั้นย่อมประพฤติเป็นผู้ทำลาย โดยเริ่มทำลายสิ่งของก่อน ของบางอย่างได้อุตส่าห์ประดิษฐ์ขึ้นมาด้วยความยาก-เย็น และใช้เวลานานวัน แต่เมื่อเกิดความโกรธขึ้น ก็วู่วามแล้วทำลายของนั้นจนเสียหายใช้การไม่ได้เพียงชั่วพริบตาเดียว จากนั้นก็ทำลายคุณงามความดีของตนเองต่อไปอีก ด้วยการสำแดงความเหี้ยมโหด เปิดเผยความหยาบช้าอันเคยซ่อนไว้อย่างมิดชิดในตัวให้ปรากฏออกมา ทำให้ผู้ที่เคยชมต้องตำหนิและชิงชัง ไม่เพียงแต่เท่านั้น ยังอาจทำลายและทำร้ายได้กระทั่งบุคคลที่ตนเคยเคารพและรักอย่างสุดซึ้ง เช่น บิดา มารดา บุตร ภรรยา และแม้แต่ตัวเองก็อาจกล้ายอมทำลายได้ ดังมีตัวอย่างเป็นข่าวอยู่มากมาย

จงพยายามเลี้ยงแต่ผู้สร้างเถิด เพื่อความราบรื่นของชีวิต อย่าเลี้ยงผู้ทำลายไว้ให้เติบโตในตัวเราเลย เพราะจะทำให้เราต้องเสียใจอย่างสุดแสนในภายหลัง และในขณะเริ่มโกรธก็จงรู้ตัวว่า "บัดนี้ ผู้ทำลายกำลังจะแสดงบทบาท โดยพยายามมีอำนาจเหนือเราอีกแล้ว อย่ายอมตกอยู่ใต้อำนาจของมัน เพราะจะต้องถูกมันทำลายทุกอย่างอันยากที่จะให้คืนดีดังเก่าได้ใน "ภายหลัง"

โกธาภิภูโต กุสลํ ชหาติ

ผู้ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมละกุศลเสีย

พกหิน

มีคำโบราณซึ่งสอนไว้ประโยคหนึ่งว่า "จงพกหิน อย่าพกนุ่น" ซึ่งคำสอนประโยคนี้ มีความหมายว่า :–

"หินเป็นของหนัก ยากที่ลมจะพัดให้โยกหรือลอยขึ้นลอยลงได้ ส่วนนุ่นเป็นของเบา ยามถูกลมกระพือพัดก็ย่อมลอยไปตามลมอย่างง่ายดาย แม้ตกลงพื้นล่างแล้ว ครั้นลมแรงก็กลับลอยขึ้นสู่เบื้องบนได้อีก จะหยุดนิ่งไม่ต้องหมุนขึ้น-ลงตามกระแสลม เยี่ยงหินไม่ได้

คนใจหนักแน่น คล้ายพกหิน หรือเหมือนเป็นหิน คือควบคุมใจของตนเองให้เป็นปกติคงที่อยู่ได้ตลอดเวลา ในเมื่อต้องประสบอารมณ์อันชอบหรือไม่ชอบ ก็สะกดใจเอาไว้ได้ ไม่เคลิบเคลิ้มหลงไหลหรือแสดงความวุ่นวายออกมาให้ปรากฏ เรียกว่าไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ส่อให้เห็นคุณลักษณะแห่งความเป็นบัณฑิตอย่างชัดเจน ทั้งเป็นคนมีเหตุมีผล ไม่คล้อยตามลมปากของคนอื่นง่าย ๆ

ส่วนคนใจไม่หนักแน่น คล้ายนุ่น หรือพกนุ่น เพราะมักแสดงธาตุแท้ของตนให้คนเห็นง่าย ๆ โดยประสบกับอารมณ์ที่ชอบหรือไม่ชอบ ก็แสดงอาการลิงโลดและซบเซาจนเห็นอย่างถนัด ไม่มีสติควบคุมตนเอง ตลอดจนเคลิ้มตามลมปากผู้อื่นอย่างง่ายดาย ซึ่งเป็นลักษณะของพาลชน คือคนโง่เขลาอย่างแท้จริง"

ฉะนั้น โบราณจึงสอนว่า ให้พกหิน คือต้องเป็นคนใจหนักแน่น จึงจะทรงตัวอยู่ได้ด้วยดี และไม่ต้องโยกคลอนตามเหตุการณ์ หรือลมปากของคนทั่วไป

วิหญฺญติ จิตฺตสานุวตฺตี

ผู้ประพฤติตามอำนาจจิต ย่อมลำบาก

นายเฉลิม พันธ์ภักดี ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
เลขที่ ๒๐/๑ โทร. ๒๐๗๑๕ พ.ศ. ๒๕๐๘